

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی تهران
دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی
گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی

عنوان

بررسی مؤلفه‌های محاسبه سنجش سرانه مطالعه و ارائه راهنما برای
محاسبه سرانه مطالعه در ایران

استاد راهنما

دکتر رقیه اسکروچی

استاد مشاور

دکتر محسن حاجی‌زین‌العابدینی

نگارش

سمانه نوذر

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی

آذر ۱۳۹۰

تقدیم به:

«پدر و مادر عزیزم»

که پس از یاری خداوند مهربان، تمام توفیقات

زندگی را از دعای خالصانه و فداکاری‌های

بی‌دریغ آنها می‌دانم.

و

«خواهران مهربانم»

که در تمام مراحل زندگی مشوق و همراه

بودند و صمیمانه دوستشان دارم.

سپاسگزاری

پس از سپاس و ستایش خداوند بزرگ، پروردگار جهانیان، که هر چه داریم از اوست، بر خود لازم می‌دانم از تمامی اساتید، دوستان و همکاران عزیز که در انجام پژوهش یاریم نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

از استاد محترم راهنما سرکار خانم دکتر «**رقیه اسکروچی**» که از ابتدای راه همراهیم نمودند و از مصاحبت با ایشان درس‌ها آموختم، نهایت سپاسگزاری را دارم.

از جناب آقای دکتر «**محسن حاجی‌زین‌العابدینی**» استاد بزرگوارم که همواره و حتی پیش از شروع پژوهش با راهنمایی‌های ارزنده‌شان راه پژوهش را برایم هموار نمودند و در مسیر پژوهش با سمت استاد مشاور راه‌گشایم بودند، بی‌نهایت سپاسگزارم.

از سرکار خانم «**نیلوفر محقق**» که داوری پژوهش را قبول زحمت نمودند کمال تشکر را دارم.

همچنین از آقایان دکتر عباس حری، دکتر رحمت‌الله فتاحی، دکتر یزدان منصوریان، نورالله مرادی، سیدکاظم حافظیان‌رضوی، کامران فانی، محمود سالاری، احمد پارسازاده، سیامک محبوب، عبدالرسول خسروی، مجید سبزی‌پور، یوسف عابدی، و خانم‌ها نوش‌آفرین انصاری، پوری سلطانی، دکتر نرگس نشاط و دکتر لیلا مکتبی‌فرد که بنده را در انجام هر چه بهتر پژوهش یاری نمودند تشکر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده

هدف پژوهش: هدف از این پژوهش شناسایی مؤلفه‌های مؤثر در سنجش سرانه مطالعه با بررسی متون و استفاده از

نظرات خبرگان، برای ارائه مؤلفه‌های نهایی سنجش سرانه مطالعه در ایران است.

روش پژوهش: گردآوری اطلاعات برای شناسایی مؤلفه‌ها با استفاده از مطالعه کتابخانه‌ای و سندی صورت گرفته؛

و برای اجماع گروهی، از تکنیک دلفی در قالب پرسشنامه دو مرحله‌ای به صورت حضوری و اینترنتی و ارسال آن

به ۱۶ نفر از صاحب‌نظران جهت اظهار نظر و به عنوان اعضای پنل استفاده شده است.

نتایج و یافته‌های پژوهش: نتایج نشان می‌دهد که علاوه بر مطالعه انواع منابع چاپی (درسی و غیردرسی)، جزوه،

بروشور، اعلامیه، نقشه، سند (چاپی، خطی و ...)، بریده جراید، اسلاید، شفاف‌برگه، ریز فیلم، ریز برگه، کره

جغرافیایی، بازدید از وب‌گاه اطلاعاتی، بازدید از وب‌گاه خبری، بازدید از وب‌گاه شخصی، بازدید از وب‌گاه

سیاسی، بازدید از وب‌گاه ویکی، بازدید از وب‌نوشت (وبلاگ)، قصه‌گویی (عضوی از خانواده- پرستار- مربی)

برای کودک، داستان‌خوانی (عضوی از خانواده- پرستار- مربی) برای کودک، کتاب‌خوانی گروهی (قرآن‌خوانی،

شاهنامه‌خوانی و ...)، رجوع موردی به لغت‌نامه‌ها و به طور کلی منابع مرجع، کتاب‌های الکترونیکی (EBook) در

قالب لوح فشرده (CD)، لوح ویدئویی دیجیتال (DVD)، فایل‌های اینترنتی و فایل‌های تلفن همراه، چک‌کردن

پست‌های الکترونیکی (Email) با محتوای نوشتاری علمی، ادبی، هنری، فرهنگی، گوش دادن به برنامه‌های مستند

رادیو/ فایل‌های صوتی (بجز تفریحی و سرگرمی)، تماشای برنامه‌های مستند تلویزیون/ ماهواره و فایل‌های صوتی -

تصویری (بجز تفریحی و سرگرمی) می‌توانند به عنوان مؤلفه‌های سنجش سرانه مطالعه قرار گیرند.

فهرست مندرجات

فصل اول: معرفی پژوهش

۱. معرفی پژوهش	۲
۱-۱. مقدمه	۲
۱-۲. بیان مسأله	۳
۱-۳. اهمیت و ضرورت پژوهش	۵
۱-۴. اهداف پژوهش	۷
۱-۴-۱. هدف اصلی	۷
۱-۴-۲. اهداف ویژه	۷
۱-۴-۳. هدف کاربردی	۸
۱-۴-۴. هدف آرمانی	۸
۱-۵. پرسش‌های پژوهش	۸
۱-۶. تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم و واژه‌ها	۹
۱-۶-۱. مطالعه	۹
۱-۶-۲. سرانه مطالعه کتاب در ایران	۹
۱-۶-۳. منابع کتابخانه‌ای	۱۰
۱-۶-۳-۱. منابع غیرکتابی کاغذی	۱۰
۱-۶-۳-۲. منابع غیرکتابی غیرکاغذی	۱۰
۱-۶-۳-۲-۱. دیداری	۱۰
۱-۶-۳-۲-۲. شنیداری	۱۰
۱-۶-۳-۲-۳. دیداری- شنیداری	۱۱

۱۱-۶-۱. پایگاه‌های منتخب ۱۱

۱۱-۶-۱-۱. پایگاه‌های منتخب در ایران ۱۱

۱۱-۶-۱-۲. پایگاه‌های منتخب خارج از کشور (خارجی) ۱۱

فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش

۱۴-۲. ادبیات پژوهش ۱۴

۱۴-۲-۱. مقدمه ۱۴

۱۵-۲-۱. تعاریف مطالعه در منابع داخلی و خارجی ۱۵

۱۵-۲-۱-۱. تعاریف مطالعه در منابع داخلی ۱۵

۱۵-۲-۱-۲. تعاریف مطالعه در منابع خارجی ۱۵

۱۸-۲-۱-۳. اهمیت و جایگاه مطالعه ۱۸

۲۴-۲-۱-۴. انگیزه‌ها و اهداف مطالعه ۲۴

۲۶-۲-۱-۵. تأثیر مطالعه ۲۶

۲۷-۲-۱-۶. انواع مطالعه ۲۷

۲۷-۲-۱-۶-۱. مطالعه برای سرگرمی ۲۷

۲۷-۲-۱-۶-۲. مطالعه کاربردی ۲۷

۲۸-۲-۱-۶-۳. مطالعه فردی و گروهی ۲۸

۲۸-۲-۱-۶-۴. مطالعه عمومی و تخصصی ۲۸

۲۹-۲-۱-۶-۵. مطالعه تحقیقی و انتقادی ۲۹

۲۹-۲-۱-۷. انواع مطالعه از نظر هدف ۲۹

۲۹-۲-۱-۷-۱. مطالعه دستاوردی ۲۹

۳۰-۲-۱-۷-۲. مطالعه دلخواهانه ۳۰

۳۰-۲-۱-۷-۳. مطالعه فرهنگی ۳۰

۳۰-۲-۱-۸. انواع روش‌های مطالعه ۳۰

۳۱.....	۲-۱-۸-۱. روش مطالعه تجسسی
۳۱.....	۲-۱-۸-۲. روش مطالعه اجمالی
۳۲.....	۲-۱-۸-۳. روش عبارت خوانی
۳۳.....	۲-۱-۸-۴. روش تسریع خوانی
۳۴.....	۲-۱-۸-۵. روش دقیق خوانی
۳۴.....	۲-۱-۸-۶. روش مطالعه نوشته های ادبی و هنری
۳۶.....	۲-۱-۹. عناصر، عوامل و مفاهیم مطرح در شاخص مطالعه
۴۰.....	۲-۲. پیشینه پژوهش
۴۰.....	۲-۲-۱. پیشینه های پژوهشی داخل کشور
۴۰.....	۲-۲-۱-۱. انواع منابع اطلاعاتی مورد محاسبه در سنجش مطالعه
۴۴.....	۲-۲-۱-۲. آمار بر اساس تیراژ کتاب و مطبوعات
۴۴.....	۲-۲-۱-۳. ظهور محمل های جدید اطلاعاتی
۴۶.....	۲-۲-۱-۴. تعاریف و برداشت های مختلف از مطالعه
۴۷.....	۲-۲-۱-۵. چالش های موجود در مطبوعات کشور درباره تعاریف و روش های آماری سنجش مطالعه
۵۲.....	۲-۲-۲. پیشینه های پژوهشی در خارج از کشور
۵۲.....	۲-۲-۲-۱. آمار بر اساس تیراژ کتاب و مطبوعات
۵۲.....	۲-۲-۲-۲. ظهور محمل های جدید اطلاعاتی
۵۳.....	۲-۲-۲-۳. تعاریف و برداشت های مختلف از مطالعه
۵۶.....	۲-۲-۲-۴. سنجش مطالعه بر حسب هدف
۵۹.....	۲-۳. جمع بندی پیشینه های پژوهش

فصل سوم: روش پژوهش

۶۲.....	۳. روش پژوهش
۶۲.....	۳-۱. مقدمه

۳-۲. روش دلفی	۶۲
۳-۳. جامعه پژوهش	۶۳
۳-۴. روش نمونه‌گیری	۶۴
۳-۵. متغیرهای پژوهش	۶۵
۳-۶. روش و ابزار گردآوری داده‌ها	۶۵
۳-۷. روش انجام کار	۶۵
۳-۷-۱. استخراج مؤلفه‌های تأثیرگذار در محاسبه میزان مطالعه	۶۹
۳-۷-۲. تدوین پرسشنامه دور اول دلفی	۶۹
۳-۷-۳. تدوین پرسشنامه دور دوم دلفی	۷۰
۳-۸. روش تحلیل داده‌ها	۷۰
۳-۹. محدودیت‌های پژوهش	۷۰
۳-۱۰. ملاحظات اخلاقی پژوهش	۷۱

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

۴. یافته‌های پژوهش	۷۳
۴-۱. مقدمه	۷۳
۴-۲. هدف اول: شناسایی مفاهیم و استنباط‌ها درباره واژه مطالعه از دیدگاه اعضای پنل دلفی	۷۳
۴-۳. هدف دوم: شناسایی مؤلفه‌های مورد استفاده در سنجش سرانه مطالعه در منابع موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی منتخب ایران	۷۶
۴-۴. هدف سوم: شناسایی مؤلفه‌های مورد استفاده در سنجش سرانه مطالعه در منابع موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی منتخب خارج از کشور	۷۷
۴-۵. هدف چهارم: تعیین مؤلفه‌های نهایی در سنجش سرانه مطالعه بر اساس روش دلفی	۷۸
۴-۶. خلاصه فصل	۸۶

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

۸۸.....	بحث و نتیجه گیری
۸۸.....	مقدمه
۸۸.....	تفسیر یافته های پژوهش
۹۶.....	پیشنهادهای براساس یافته های پژوهش
۹۶.....	پیشنهادهای برای پژوهش های آتی
۹۸.....	فهرست منابع
۱۰۶.....	پیوست ها
۱۰۶.....	پیوست الف
۱۱۲.....	پیوست ب

فهرست جداول

- ۴-۱. نتایج حاصل از نظرسنجش دور اول اعضای پنل دلفی در مورد تعاریف و برداشت‌های آنها از «مطالعه» و انواع منابع محاسبه‌شده در سنجش سرانه مطالعه ۷۴
- ۴-۲. نتایج مورد توافق اعضای پنل دلفی درباره مفاهیم و استنباط‌ها در مورد «مطالعه» و سنجش سرانه مطالعه ۷۵
- ۴-۳. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع کتابی در سنجش سرانه مطالعه ۷۸
- ۴-۴. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع غیرکتابی کاغذی در سنجش سرانه مطالعه ۷۸
- ۴-۵. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع غیرکتابی غیرکاغذی در سنجش سرانه مطالعه ۷۹
- ۴-۶. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع دیداری- شنیداری در سنجش سرانه مطالعه ۸۰
- ۴-۷. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع رایانه‌ای در سنجش سرانه مطالعه ۸۰
- ۴-۸. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع اینترنتی در سنجش سرانه مطالعه ۸۱
- ۴-۹. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع منابع تلفن همراه در سنجش سرانه مطالعه ۸۲
- ۴-۱۰. نتایج حاصل از نظرسنجی دور اول اعضای پنل دلفی در مورد انواع کارهای گروهی در سنجش سرانه مطالعه ۸۲
- ۴-۱۱. مؤلفه‌هایی که بر اساس نظرات اعضای پنل دلفی تغییر نمودند ۸۳

- ۱۲-۴. مؤلفه‌های نهایی حاصل از نتایج پرسشنامه‌های دو دور دلفی ۸۴
- ۱-۵. جدول مؤلفه‌های نهایی سنجش سرانه مطالعه ۹۱
- ۲-۵. تفاوت موجود در جامعه آماری و نوع مطالعه در کشورهای مختلف به تفکیک سال ۹۴

فهرست نمودارها

- ۲-۱. مهم‌ترین دلایل اینکه «چرا باید یاد بگیریم؟» ۲۱
- ۲-۲. عناصر مطرح در شاخص مطالعه ۳۷
- ۲-۳. عوامل (فاکتورهای) تاثیرگذار در مطالعه ۳۸
- ۲-۴. مفاهیم مطرح در مطالعه ۳۹
- ۳-۱. فرایند پژوهش ۶۸

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

فصل اول

معرفی پژوهش

۱. معرفی پژوهش

۱-۱. مقدمه

نقش مطالعه در پیشرفت فردی و در مرحله بعد و به طور گسترده تری در پیشرفت جامعه بر کسی پوشیده نیست. سالانه مخارج زیادی برای محاسبه سرانه مطالعه توسط سازمان‌ها، نهادها و مراکز زیربط هزینه شده و نتایجی ارائه می‌گردد. ولی این نکته که چه مؤلفه‌هایی در طراحی پرسشنامه‌های سنجش سرانه مطالعه مدنظر قرار گرفته‌اند و اینکه آیا ملاک‌ها و یا چارچوبی معین و مورد قبول برای سنجش مطالعه وجود دارد یا نه، جای پرسش و بحث است. به دلیل وجود تعاریف متفاوت از «مطالعه» و در نتیجه اختلاف نظر درباره بهترین و کامل‌ترین تعریف از این واژه، که در واقع تعیین‌کننده مؤلفه‌ها و ملاک‌های محاسبه مطالعه است، در این پژوهش سعی شده که جستجویی جامع و کامل در منابع موجود داخلی در این زمینه انجام شود؛ سپس تعاریف مطالعه و مؤلفه‌های استفاده‌شده در سنجش‌های مربوط به مطالعه از مدارک و اسناد موجود در سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با سنجش سرانه مطالعه بررسی می‌شود. در مرحله بعد این تعاریف و مؤلفه‌ها با نمونه‌های خارجی در دسترس و موجود مقایسه شده و در نهایت با استفاده از اجماع گروهی خبرگان و صاحب‌نظران این مقوله، مؤلفه‌های نهایی در قالب راهنمایی برای بررسی‌های حوزه سنجش سرانه مطالعه ارائه شود.

۱-۲. بیان مسأله

رشد و توسعه، پدیده‌ای است همه‌جانبه و رشد علمی و فرهنگی بدون رشد فکری و معنوی تحقق نمی‌یابد. از شاخص‌های عمده رشد فکری و معنوی، انتشار کتاب است. شاخص کتابخوانی با شاخص‌های پیشرفت فرهنگی هم‌فراز

و هم‌فرود است و پیشرفت‌های فرهنگی با سایر جنبه‌های پیشرفت جامعه هماهنگ است. تیراژ کتاب، مراجعه به کتابخانه و امانت‌گرفتن کتاب، از شاخص‌های عمده کتابخوانی در جامعه است. شاخص تیراژ با شاخص کتابخوانی همخوانی دارد. تیراژ پدیده‌ای است متأثر از عامل‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، فنی، آموزشی و غیره. شاخص تیراژ با شاخص‌های شهرنشینی و صنعتی، میزان سواد و تحصیلات، صرف اوقات فراغت و سطح و توسعه آموزش و پژوهش پیوند مستقیم دارد. از این روست که افزایش کمی کتاب و نشر کتاب و تداوم سیر افزایش، با فزونی کیفیت استفاده از کتاب همسو است. تناسب میان منحنی‌های رو به افزایش کتاب، زمانی به‌دست می‌آید که سیر حرکت جامعه رو به پیشرفت باشد، همین تناسب یکی از شاخص‌های پیشرفت فرهنگی است. (۱)

کتاب، واژه و اصطلاحی نیست که فقط به کالایی مادی با ویژگی‌های ظاهریِ بخصوص اطلاق شود. کتاب، به‌عنوان اصطلاحی عمومی، به‌نوعی، به همه آثار مکتوب و به هر چیزی که با الفبا و خط از زبان گفتاری به رسانه نوشتاری تبدیل شود، و در واقع به تجلی و تبلور ذهنیت و معنویت بشر بر صفحه‌های کاغذ گفته می‌شود. اکنون که رسانه‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی دیگری ظهور کرده‌اند، دامنه معنایی کتاب نیز گسترش یافته است. قرن‌های قرن کتاب اصلی‌ترین رسانه انتقال دانش و نگرش بود، و اختراع چاپ این رسانه را به اوج کارآمدی خود رساند، اما پس از مدتی انتشار نشریات دیگری جز کتاب، مانند مجله‌ها، روزنامه‌ها، جزوه‌ها و غیره کاربردهای رسانه کتاب را محدودتر و تعریف‌شده‌تر ساخت. در این حال، خوانندگان که دسترسی آنها به مجراهای مختلف اطلاعاتی متنوع‌تر، متفاوت‌تر و به‌طور کلی به مراتب بیشتر شده است، اکنون با شق‌های انتخابی روبرو هستند که یکی از آنها کتاب است. خوانندگان در فضای جدید عصر اطلاعات و ارتباطات تلقی دیگری از کتاب دارند، و این تلقی تا حدود بسیار زیادی دستخوش تغییر سریع است. در واقع همان‌گونه که از نشر جدید، ناشر جدید و پدیدآورنده جدید صحبت می‌کنیم، می‌توانیم از خواننده جدید هم سخن به‌میان آوریم. اکنون این پرسش مطرح است که آیا جوینده اطلاعات در برخورد با مسائل و مشکلاتی که با آنها مواجه می‌شود، نخست به سراغ کتاب می‌رود؟ جاذبه‌های کامپیوتر و بازی با کامپیوتر، شبکه‌بازی، شبکه‌گردی و سیر و سفرهای شبانه در گوشه و کنارهای شبکه‌ها به کنار، در واقع یافتن اطلاعاتی که می‌توان به راحتی از راه شبکه‌های کامپیوتری گرفت، اکنون نکته‌ای است که مسیر آینده دست‌کم نشر انواع خاصی از کتاب بدان وابسته شده است. (۲)

به گفته حری "کتاب محوری نیز عامل تشدیدکننده دیگری است که نگرش ما را دگرگون کرده است. پژوهش‌هایی که در غرب صورت گرفته، نشان می‌دهد که مردم از کتاب به سوی روزنامه و مجله گرایش یافته‌اند؛ توجیه این تمایل چنین است که مردم نیاز به اطلاعات جاری دارند و نمی‌توانند تا انتشار یک کتاب جدید منتظر بمانند. در این میان، شاید لازم باشد با تحولاتی که در نظام رسانه‌ها پدید آمده است، تلقی خود را نسبت به امر «مطالعه و خواندن» مورد تجدیدنظر قرار دهیم. هرگاه بپذیریم که با پدید آمدن رسانه‌های جدید معنای کتاب دگرگون شده است، باید بپذیریم که معنای «کتاب خواندن» نیز به تبع آن تغییر می‌یابد. بنابراین این ما هستیم که باید خود را با دگرگونی‌های مفهومی سازگار کنیم و به این تحولات به عنوان واقعیات اجتناب‌ناپذیر تن دهیم. هرگاه چنین شد، بررسی‌های ما در حوزه مطالعه متحول خواهد گردید." (۳) به‌طوری‌که حتی در آمار منتشر شده توسط یونسکو نیز، برای سنجش آمار فرهنگی جوامع، نه تنها کتاب، روزنامه‌ها و پیاپی‌ها را شامل شده، بلکه قالب‌های الکترونیکی و محیط مجازی اینگونه انتشارات نیز مورد محاسبه قرار گرفته است. (۴)

حری همچنین اضافه می‌کند که "در جامعه ما معلوم نیست به چه دلیل و بر چه مبنایی هرگاه سخن از مطالعه و خواندن به میان می‌آید، تنها وجه فراغتی آن مدنظر است؛ درحالی‌که در جوامع پیشرفته، مطالعاتی که نه مبتنی بر کتاب است و نه برای گذراندن اوقات فراغت، جزء داده‌هایی است که آمارهای میزان مطالعه را پدید می‌آورد. با وجودی که این نوع مطالعه هدف‌دارترین نوع مطالعه است، ما در بررسی‌های خود هرگز این‌گونه مواد اطلاعاتی را مدنظر قرار نمی‌دهیم." (۳)

طبق تعاریف و تعبیری که در متون راجع به مطالعه و سنجش آن مطرح است، عدم وجود تعریفی واحد برای «مطالعه» و این که امروزه با توجه به فن‌آوری‌های موجود آیا منظور از «مطالعه»، تنها خواندن کتاب و دیگر منابع چاپی است؛ یا این تعریف نیاز به بازنگری دارد، خود مسأله‌ای است که جای تأمل و بررسی دارد.

پس از شناخت «مطالعه»، مسأله بعدی سنجش آن است. این که آیا سنجش مطالعه از الگوی خاص پیروی می‌کند و یا هر سازمان و نهادی مطابق ملاک‌ها و معیارهای خود میزان مطالعه را سنجش می‌کند و سپس نتایج را در قالب سرانه

مطالعه به کل جامعه تعمیم می‌دهند و این‌که آیا در همه جای دنیا ملاک محاسبه سنجش مطالعه یکسان است یا نه مسائلی هستند که برای پاسخگویی به آنها نیاز به انجام پژوهش است.

با توجه به موارد فوق، و به علت فقدان چارچوبی به عنوان راهنما به منظور سنجش سرانه مطالعه در جامعه، این پژوهش بر آن است تا با استفاده از نظرات خبرگان به تعریفی جامع و واحد از مطالعه پرداخته و با توجه به مؤلفه‌های موجود برای سنجش سرانه مطالعه و نظرات خبرگان، به ارائه چارچوبی پیشنهادی به عنوان الگو به این مهم بپردازد.

۳-۱. اهمیت و ضرورت پژوهش

اهمیت بررسی سرانه مطالعه در کشورها به رشد فرهنگی آنها و به طور گسترده‌تر به توسعه انسانی در هر کشور مربوط می‌شود. شاخص توسعه انسانی مفهومی فراگیر دارد. (۵) رابطه بین کتاب و توسعه، یا به بیان بهتر مطالعه و توسعه، در هر جامعه، رابطه‌ای دوسویه است. از یک سو، رشد و توسعه کتابخوانی در هر جامعه‌ای تضمین‌کننده رشد و توسعه تکنولوژی و در یک کلام پیشرفت آن است؛ و از سوی دیگر، همواره پیشرفت و توسعه جامعه نیاز به کتابخوانی و مطالعه را در خود ایجاد می‌کند. توسعه فرهنگی مهمترین عامل در توسعه سیاسی، اجتماعی و حتی اقتصادی است و در این میان کتاب و کتابخوانی از شاخص‌های توسعه فرهنگی در جهان و در صحنه بین‌المللی تلقی می‌شوند. (۶)

از نظر روان‌شناسانه نیز، یک اهل مطالعه بر اثر مطالعه به آرامش روانی می‌رسد و مطالعه سبب تعالی بخشیدن قوای فکری فرد می‌شود. (۷) بدین معنی که فرد بزرگسال با مطالعه قادر می‌شود میزان اضطراب را در خویش کاهش داده و آرامش روانی‌اش را باز یابد و این دگرگونی روحی سبب افزایش عزت نفس در شخص می‌شود. (۸) البته باید این موضوع را نیز مدنظر داشت که مفاهیم «سرانه مطالعه» و «وضعیت کتابخوانی» از تعاریف سنتی خود خارج شده‌اند و با دید گسترده‌تری باید به سنجش این مهم پرداخت. همان‌طور که امروزه در کتابخانه علاوه بر کتاب، دیگر منابع اطلاعاتی هم نگهداری و خدمات‌دهی می‌شود، کتابخوانی و میزان مطالعه هم باید به مفهوم گسترده‌تری دیده و در محاسباتی که

برای سنجش آن انجام می‌گیرد گنجانیده شود. علاوه بر این، باید در نظر داشت که هدف از سنجش سرانه مطالعه چیست؟ اگر با انجام این کار خواهان اندازه‌گیری روند رشد فرهنگی و آگاهی عمومی مردم هستیم باید بدانیم که آیا تنها خواندن کتاب (با همان مفهوم کهن) پاسخگوی ماست؟ البته که پاسخ منفی است.

بدیهی است که در عصر اطلاعات و ارتباطات، جایگاه کتاب در جستجوها تغییر یافته و به یکی از رسانه‌های اطلاعاتی در کنار رسانه‌های دیگر تبدیل شده و در واقع کتاب از جایگاه قدسی‌اش فرو کشیده شده است و تکنولوژی در حال تحول اطلاعات و ارتباطات، محمل‌های تازه‌ای برای انتقال اطلاعات در اختیار می‌گذارد که گاه به مراتب کارآمدتر از کتاب است و اینها همه امکان انتخاب جویندگان اطلاعات و دامنه آزادی عمل آنها را افزایش می‌دهد. (۲)

بنابراین، می‌توان به این نکته اذعان داشت که امروزه کتاب، تنها به عنوان یکی از محمل‌های اطلاعاتی است که خواننده برای دستیابی به اطلاعات مورد نیازش ممکن است به آن رجوع کند.

با توجه با اینکه سنجش سرانه مطالعه در کشور، در زمره پژوهش‌های توصیفی قرار می‌گیرد، می‌بایست بر دستیابی به تعاریف و شناسایی مفهوم اصلی «مطالعه» و اتخاذ تعریفی جامع و مانع از آن اهتمام ورزید. لازم به ذکر است که از یک سو به خاطر ایجاد امکان مقایسه نتایج این پژوهش با پژوهش‌های مشابه در کشورهای دیگر و از سوی دیگر به سبب شرایط و ویژگی‌های خاص فرهنگ ایرانی- اسلامی بهتر است تعریف ارائه شده برای «مطالعه» به گونه‌ای باشد که هم با شاخص‌های بین‌المللی و هم با ویژگی‌های خاص فرهنگی کشور حداکثر همگرایی را دارا باشد. (۹)

ضرورت این پژوهش با در نظر گرفتن مطالبی که در بالا ذکر شد و به این دلیل که هنوز تعریف جامع و روشنی از «مطالعه» وجود ندارد که بر اساس آن بتوان مؤلفه‌های سنجش سرانه مطالعه را شناسایی کرد، مشخص می‌شود. از طرف دیگر، اهمیت این مسأله که مؤلفه‌های محاسبه سنجش سرانه مطالعه بر اساس آنچه تاکنون در داخل ایران و خارج از آن انجام شده چقدر همخوانی دارند و از مؤلفه‌های یکسانی برای سنجش آن استفاده می‌شود، مطرح است که در این پژوهش به بررسی این مسائل پرداخته شده است.

۱-۴. اهداف پژوهش

۱-۴-۱) هدف اصلی

ارائه مؤلفه‌های واقعی در سنجش سرانه مطالعه در ایران

۱-۴-۲) اهداف ویژه

۱. شناسایی مفاهیم و استنباط‌ها درباره واژه مطالعه از دیدگاه اعضای پنل دلفی

۲. شناسایی مؤلفه‌های مورد استفاده در سنجش سرانه مطالعه در منابع موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی منتخب ایران؛

۳. شناسایی مؤلفه‌های مورد استفاده در سنجش سرانه مطالعه در سازمان‌های بین‌المللی و پایگاه‌های اطلاعاتی منتخب خارج از کشور؛

۴. تعیین مؤلفه‌های نهایی در سنجش سرانه مطالعه بر اساس روش دلفی.

۳-۴-۱) هدف کاربردی

رفع تناقض در اعلام نتایج حاصل از سنجش سرانه مطالعه در ایران بر اساس گزارش‌های داده شده

۴-۴-۱) هدف آرمانی

چشم‌اندازی برای تهیه استاندارد نهایی مؤلفه‌های مورد محاسبه برای سنجش سرانه مطالعه در ایران

۵-۱. پرسش‌های پژوهش

۱. کدامیک از مفاهیم و استنباط‌ها درباره واژه مطالعه از دیدگاه اعضای پنل دلفی مورد قبول است؟

۲. مؤلفه‌های مورد استفاده در سنجش سرانه مطالعه در منابع موجود در مراکز و پایگاه‌های منتخب داخلی کدام هستند؟

۳. مؤلفه‌های مورد استفاده در سنجش سرانه مطالعه بر اساس منابع موجود در سازمان‌های بین‌المللی و پایگاه‌های منتخب خارج از کشور کدام هستند؟

۴. مؤلفه‌های نهایی برای سنجش سرانه مطالعه، بر اساس روش دلفی در ایران کدامند؟

۱-۶. تعاریف نظری و عملیاتی مفاهیم و واژه‌ها

۱-۶-۱. مطالعه

تعریف نظری: مطالعه یک فرآیند شرطی و اکتسابی جهت افزایش معلومات است. فرآیند شرطی و اکتسابی یعنی آنکه، مطالعه مرحله به مرحله پیش می‌رود و دارای بخش‌های مختلف مانند مهارت‌های قبل از مطالعه، ایجاد آمادگی و غیره است. مطالعه را فعالیت ویژه انسان نام برده‌اند. فعالیتی که به ارتقاء سطح اطلاعات و آگاهی‌های فرد منجر می‌شود. مطالعه راهی است برای پرورش استعدادهای خداداد انسانی که او را در مسیر رشد و تکامل راهنمایی می‌کند. (۱۰)

یونسکو مطالعه را این‌گونه تعریف می‌کند: مطالعه یک فعالیت پیچیده است که هم آگاهی و هم تفکر را در بر می‌گیرد. مطالعه از دو فرایند تشخیص کلمات و ادراک تشکیل شده است. تشخیص کلمات به فرایند درکی اشاره دارد که در آن نشانه‌های نوشته شده با زبان گفته شده مشابه‌اند؛ و ادراک فرایندی است که مفهوم کلمات، جملات و متن را میسر می‌سازد. (۱۱، ۱۲، ۱۳)

تعریف عملیاتی به‌عنوان اولین هدف پژوهش مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱-۶-۲. سرانه مطالعه کتاب در ایران

تعریف نظری: یکی از شاخص‌های بخش کتاب و کتابخوانی است که میزان مطالعه کتاب‌های غیردرسی یک نفر باسواد را در شبانه روز به دقیقه نشان می‌دهد. میزان مطالعه به دقیقه تقسیم بر جمعیت باسواد ضربدر تعداد افراد:

$$(\text{فرمول: } K \times [\text{میزان مطالعه به دقیقه} \div \text{جمعیت باسواد}]) \text{ به طوری که } [K = \text{نفر}] \text{. (۶)}$$

تعریف عملیاتی با تعریف نظری مطابقت دارد.

۱-۶-۳. منابع کتابخانه‌ای

تعریف نظری: منابع کتابخانه‌ای را می‌توان به دو دسته کتابی و غیرکتابی تقسیم کرد.

منابع کتابی شامل کتاب‌ها، روزنامه‌ها و مجلات است.

انواع مهم منابع غیرکتابی عبارتند از: پایان‌نامه، نقشه، عکس، تمبر، پوستر، سند، بریده جراید و بخش‌های مجزای نسخه‌های خطی؛ و منابع دیداری- شنیداری مانند فیلم، نوار ویدئو، اسلاید، نوارهای صدا، و لوح‌های فشرده (سی دی). (۱۴)

منابع غیرکتابی را می‌توان به گروه‌های زیر تقسیم کرد:

۱-۶-۳-۱. منابع غیرکتابی کاغذی. شامل پایان‌نامه‌ها، جزوه‌ها و گزارش‌ها، بریده جراید، نقشه، عکس، اعلامیه‌ها، پارتیسیون‌های موسیقی، پوستر، و بخش‌های مجزای نسخه‌های خطی؛

۱-۶-۳-۲. منابع غیرکتابی غیرکاغذی که می‌توان آنها را به سه گروه دیداری، شنیداری، و دیداری - شنیداری تقسیم کرد:

۱-۶-۳-۲-۱. دیداری. گروهی که مخاطب از راه دیدن با آنها ارتباط برقرار می‌کند. ضمن ایجاد تصور عینی و ذهنی روشن در بیننده، علاقه او را به یادگیری افزایش می‌دهند، درک مطلب را تسریع کرده و حافظه وی را تقویت می‌کنند. انواع اصلی منابع دیداری عبارتند از: اسلاید، شفاف‌برگه، ریزفیلم، ریزبرگه، کره جغرافیایی، نمونه‌ها، مدل‌ها و برش‌ها، نمونک (ماکت)، کپی آثار عتیقه، طرح‌ها (رسم فنی)، و نمودارها (چارت)؛

۱-۶-۳-۲-۲. شنیداری. مخاطب از راه شنیدن با این گونه منابع ارتباط برقرار می‌کند. این منابع ضمن ایجاد تصور ذهنی در شنونده، علاقه او را برای دریافت اطلاعات در زمینه مطالب افزایش می‌دهند، درک مطلب را سریع‌تر کرده و حافظه او را فعال می‌کنند. مهم‌ترین منابع شنیداری عبارتند از: صفحه، نوارهای مغناطیسی شنیداری و لوح‌های فشرده شنیداری؛

۳-۲-۳-۱. منابع دیداری- شنیداری. این گروه، پیام و اطلاعات را به‌طور همزمان از راه دیدن و شنیدن به مخاطب انتقال می‌دهند. مهم‌ترین منابع دیداری و شنیداری عبارتند از: انواع فیلم‌ها، تصاویر متحرک، نوارهای مغناطیسی دیداری- شنیداری (ویدئوها)، و لوح‌های فشرده دیداری- شنیداری. (۱۴)

تعریف عملیاتی با تعریف نظری مطابقت دارد.

۴-۶-۱. پایگاه‌های منتخب

تعریف عملیاتی: پایگاه‌های منتخب به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱-۴-۶-۱. پایگاه‌های منتخب در ایران (داخلی)

شامل مراکز اطلاع‌رسانی منتخب داخلی از جمله پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات (ایرانداک)، سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، مرکز اسناد و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، مرکز تحقیقات استراتژیک ریاست جمهوری، مرکز آمار ایران و ... و پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی نامتن و مگ ایران؛

۲-۴-۶-۱. پایگاه‌های منتخب خارج از کشور (خارجی)

سازمان‌های بین‌المللی خارج از کشور نظیر ایفلا، یونسکو و سازمان ملل متحد، و پایگاه‌های اطلاعاتی خارج از کشور از جمله LISA, IFLA, ISA, ERIC, SAGE, LISTA, ProQuest.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.